EDEBİYAT FAKÜLTESİ
30. YIL ARMAĞAN KİTABI

Editörler
M. Erol ALTINSAPAN
B. Yelda OLCAY UÇKAN
Fuat GÜLLÜPINAR



EDEBİYAT FAKÜLTESİ
30. YIL ARMAĞAN KİTABI

Editörler

M. Erol ALTINSAPAN

B. Yelda OLCAY UÇKAN

Fuat GÜLLÜPINAR

Anadolu Üniversitesi Yayınları No : 4393

Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 37

CIP-Anadolu Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Merkezi

Edebiyat Fakültesi 30. yıl armağan kitabı

1. Anadolu Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi 2. Üniversite ve yüksekokullar -- Türkiye -- Eskişehir I. Altınsapan, M. Erol II. Olcay Uçkan, B. Yelda III. Güllüpınar, Fuat IV. Dizi : Anadolu Üniversitesi. Edebiyat Fakültesi yayınları ; no. 37

LD3918 .E3 E34 2024

ISBN: 978-975-06-4518-1 2024-3

Tüm hakları saklıdır.

Bu kitapta yayınlanan tüm bölümlerin içeriklerinden bölüm başında yer alan yazar(lar) sorumludur.

Eskişehir, 2024



EDEBİYAT FAKÜLTESİ
30. YIL ARMAĞAN KİTABI

İÇİNDEKİLER

Önsöz – Prof. Dr. Fuat ERDAL VI

Takdim-Prof. Dr. M. Erol ALTINSAPAN VII

Yazarlar Dizini VIII

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ KURUM TARİHİ

Edebiyat Fakültesi 1

Cumhuriyetin 100 Yılında 65 Yıllık Bir Üniversite 30 Yıllık Bir Fakülte

Ayla EFE 4

Arkeoloji Bölümü 14

Felsefe Bölümü 23

Mütercim ve Tercümanlık Bölümü 25

Psikoloji Bölümü 27

Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü 31

Sanat Tarihi Bölümü 39

Sosyoloji Bölümü 53

Tarih Bölümü 76

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 79

ARMAĞAN YAZILARI

Anadolu Üniversitesi Çağdaş Sanatlar Müzesi (Askeri Talimgah Binası) Restorasyon Öncesi ve Sonrası Fotoğraf Albümü

M. Erol ALTINSAPAN ve Nilgün ÇÖL 81

Sovyetlerin Gölgede Kalan Lideri: Lev Trotskiy

Onur AYDIN 107

Aruza Muhalif Bir Aruz Şairi: Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895)

Bekir BELENKUYU 121

18. Yüzyılda Osmanlı Taşra Tezgahlarında İnşa Edilen Kalyonların Organizatörleri: Bina Eminleri

Enes DEPE 137

Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak Yapay Zekâ Sanatı
Derya GÖZEYİK 150
Beyin Göçünün Sosyolojik Dinamikleri Üzerine: Klasik Bakış Açısı Aşılırken Paradigmatik Dönüşümler
Fuat GÜLLÜPINAR 164
Çevirmenin Gözünden Hasan Erkek'in *Özgürlük Yarışı* Adlı Çocuk Sahne Oyununun Almanca Çevirisi *Der Wettstreit um die Freiheit*
Zehra GÜLMÜŞ 174
İç Batı Anadolu Geleneksel Ev Mimarisi İçinde Uşak'tan Bir Örnek
Demet KARA 199
Bizans Sanatında Pseudo-Kûfi Süsleme
Erkan KAYA 206
Kentsel Bilginin Üretim Sürecinde Üniversite
F. Ayşin KOÇAK TURHANOĞLU ve Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN 227
Persona
R. Eser KORTANOĞLU 252
Duygusal Emek Bağlamında Çağrı Merkezlerinde Kadın Emeği
Hande KÖSE 259
Eskişehir Çarşı Camii (Baltacı Mahmud Ağa Camii) ve Banisi Baltacı Mahmud Ağa
Selma MANAZ 265
Bizans Dönemi Sanatı Üzerine Bazı Notlar
B. Yelda OLCAY UÇKAN 277
Bilimsel Devrimlerin Yapısı'na Giriş
Emin ORAL 287
Ihlara'da İsa'nın Diriliş Çevriminden Bir Sahne: Chairete
Gizem ÖNCELEN 299
Uygarlığın Beşiğinde Edebi Denemeler (Karşılaştırmalı Edebiyatın Tarihinden)
Makbule SABZİYEVA 308
Dağlık Phrygia Bölgesi ve Bölgenin Doğusundaki Kaya Tahtları: İşlevsel ve Kavramsal Kimliğine Dair Bir Analiz
Rahşan TAMSÜ POLAT 319
Pamphylia Bölgesi'nde Antik Çağ Restorasyon Uygulamalarına Dair Ön Rapor
Adem YURTSEVER 330

Önsöz

Değerli Öğretim Elemanları ve çalışma arkadaşlarım;

2023 yılı itibariyle Cumhuriyetimizin 100. yılını, Anadolu üniversitesinin 65. yılını ve Edebiyat Fakültesi'nin 30. yılını aynı anda kutlamanın gururunu ve sevincini yaşıyoruz. Bu anlamlı yıldönümlerini ölümsüzleştirmek ve gelecek nesillere bu kurumsallaşma mirasını aktarmak amacıyla hazırlanan bu armağan kitabını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Edebiyat Fakültesinin kıymetli öğretim elemanları, yetiştirdiği öğrencilerinin duygu ve düşünce dünyasını milli ve evrensel değerler ile harmanlayarak, yirmi birinci yüzyılın becerileriyle güçlendirmiş ve onları dünyadaki çağdaşlarıyla verimli bir ilişki kurabilecek niteliklerle donatmıştır ve hocalarımızın bu yöndeki çabaları artarak devam edecektir.

Edebiyat Fakültesi'nin otuzuncu yılına özel bir hediye olarak düzenlenen bu eser, sadece geçmişe bir vefa örneği sunmakla kalmıyor, aynı zamanda geleceğe umutla bakmamıza da ilham veriyor. Edebiyat fakültemizin değerli öğretim üyeleri ve öğrencileri, Anadolu Üniversitesi ailesine olan bağlılıklarıyla, bu otuz yıllık serüvenin, Edebiyat Fakültesi için başarılı bir kurumsallaşma sürecine dönüşmesinde önemli bir role sahiptir.

Hiçbir başarı tekil veya rastlantısal değildir. 30 yıllık bu kolektif başarı hikayesine katkıda bulunmuş olan; görünen ve görünmeyen kahramanlara; akademisyen, öğrenci, idareci, ve her kademeden memur ve işçi arkadaşlarıma teşekkürü borç biliyorum.

Edebiyat fakültesindeki güzide bölümlerimizin katkılarıyla hazırlanan bu armağan kitabına katkıda bulunmuş olan tüm öğretim üyelerine teşekkür ediyor ve Fakültemizin öğrencilerimizde yaktığı bilim ışığının ülkemizin beşeri ve teknolojik kalkınmasına hizmet etmesini gönülden diliyorum.

Prof. Dr. Fuat ERDAL
Anadolu Üniversitesi Rektörü
26.11.2023

Takdim

Saygıdeğer Okuyucular,

Fakültemizin değerli öğretim üyelerinin katkısıyla hazırlamış olduğumuz bu özel kitap, sadece bir 30. yıl armağanı değil, aynı zamanda Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin kurumsal tarihini ve bölümlerimizin gelişim serüvenini de içermektedir.

Fakültemizin bu kitap aracılığıyla paylaştığı bilgiler, geçmişe bir saygı duruşuyla birlikte geleceğe dair bir vizyonu da içermektedir. Edebiyat Fakültesi olarak, kültüre ve bilgiye olan bağlılığımızı, öğrencilerimize sağladığımız değerli eğitimi ve bilim dünyasına katkılarımızı bu eserde daha derinlemesine keşfetme şansınız olacaktır.

Cumhuriyetimizin sağlam kurumları ve değerleri, bu yüzyılda kat ettiği büyük mesafelerle birlikte her zaman var olacaktır. Bu doğrultuda, Fakültemizin 30 yıllık geçmişi boyunca, Cumhuriyetimizi daha ileri taşıma hedefiyle büyük bir gurur ve azimle çalıştık. Binlerce öğrencimizi bu yolda gururla mezun ettik ve etmeye devam ediyoruz.

Fakültemiz, artık kurumsal kimliğini oluşturmuş ve yeni öğrencilere en iyi eğitimi sağlama potansiyeline ulaşmıştır. Bu başarı, değerli öğretim üyelerimiz ve öğrencilerimiz sayesinde mümkün olmuştur. Fakültemiz, Cumhuriyetimizin temel değerlerine bağlı kalarak, bilimsel ve akademik alanda topluma katkı sunma misyonunu başarıyla sürdürecektir.

Kitabımız, hem fakültenin ve bölümlerimizin kuruluş tarihine ve kadrolarına hem de öğretim üyelerinin uzmanlık alanlarına odaklanarak, Edebiyat Fakültesi'nin geniş yelpazesini kapsamlı bir şekilde sunmaktadır. Sizlerle bu zengin içeriği paylaşmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum.

Bu vesileyle, Fakültemizin 30. yılı içerisinde, aflarına sığınarak, tek tek isimlerini anamadığımız, bizlere rehberlik eden, destek olan, görev değişikliği ile ayrılmış, vefat etmiş, emekli olmuş ve mevcut olan tüm akademik ve idari personelimize ve bu kitabın oluşmasında emeği geçen herkese en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Umarım bu kitap, geçmişimizden aldığımız güçle geleceğe doğru yürümemize, yeni başarılar elde etmemize ve değerli öğrencilerimize daha fazla ilham kaynağı olmamıza vesile olur.

Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin 30. yılına özel bu anlamlı armağanı sizlerle paylaşmanın heyecanını yaşıyor, keyifle okumanızı diliyorum.

Prof. Dr. M. Erol ALTINSAPAN
Edebiyat Fakültesi Dekanı
30.11.2023

Yazarlar Dizini

M. Erol ALTINSAPAN, Prof. Dr. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı,
Sanat Tarihi Bölümü, ealtinsapan@anadolu.edu.tr
Onur AYDIN, **Dr. Öğr. Üyesi,** Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, onur_aydin@anadolu.edu.tr
Bekir BELENKUYU, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bekirbelenkuyu@anadolu.edu.tr
Nilgün, ÇÖL, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü, ncol@anadolu.edu.tr
Dr. Enes DEPE, Ar. Gör., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, edepe@anadolu.edu.tr
Ayla EFE, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, aefe@ anadolu.edu.tr
Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, tgonc@anadolu.edu.tr
Derya GÖZEYİK, Ar. Gör., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü, email: deryagozeyik@anadolu.edu.tr
Fuat GÜLLÜPINAR, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sosyoloji Bölümü, fgullupinar@anadolu.edu.tr
Zehra GÜLMÜŞ, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, zgulmus@anadolu.edu.tr
Demet KARA, Dr. Öğr, Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi,
Sanat Tarihi Bölümü, dturgut@anadolu.edu.tr

Erkan KAYA, Ar. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, erkankaya@anadolu.edu.tr
F. Ayşin KOÇAK TURHANOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, fakocak@anadolu.edu.tr
R. Eser KORTANOĞLU, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, rekortan@anadolu.edu.tr
Hande KÖSE, Ar. Gör. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, hande_kose@anadolu.edu.tr
Selma MANAZ, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, smanaz@anadolu.edu.tr
B. Yelda OLCAY UÇKAN, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, byolcay@anadolu.edu.tr
Emin ORAL, Ar. Gör. Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, eminoral@anadolu.edu.tr
Gizem ÖNCELEN, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, gizemaltun@anadolu.edu.tr
Makbule SABZİYEVA, Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, makbulesabziyeva@anadolu.edu.tr
Rahşan TAMSÜ POLAT, Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, e-mail: rahsantp@anadolu.edu.tr,
Adem YURTSEVER, Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, ayurtsever@anadolu.edu.tr

Aruza Muhalif Bir Aruz Şairi: Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895)

Bekir BELENKUYU

Ahmet Cevdet Paşa (1822-1895) Hakkında Kısa Bir Giriş

Tarihte örneklerine az rastlanan Ahmet Cevdet Paşa gibi çok yönlü kişileri tek bir kimlik veya görevle sınırlandırmak oldukça güçtür. Tarih, hukuk, edebiyat gibi birbirinden farklı disiplinlere hakkıyla vâkıf olan ve bu alanlarda üst düzeyde nitelikli eserler kaleme alan Cevdet Paşa'yı konumuz bakımından ayrıcalıklı kılan hususlardan biri de dil alanında ortaya koyduğu eserleri ve ileri sürdüğü fikirleridir. Cevdet Paşa'nın eserleri, yazıldığı alanla ilgili en nitelikli bilgileri vermekle birlikte diğer pek çok konu hakkında da özgün yorumlar ortaya koyar. Bu noktada Cevdet Paşa'nın eserlerini çok boyutlu olarak ele almak ve farklı disiplinlerin dikkatiyle değerlendirmek gerekir.

Cevdet Paşa Türk diliyle teorik anlamda çok boyutlu olarak ilgilenmiştir. Türk dilinin grameri, alfabe tasarrufları ve öğretilmesiyle ilgili yeni bir yaklaşım geliştirmiş ve bu konulardaki problemlere çözüm aramıştır. Cevdet Paşa 1851'den itibaren kaleme aldığı dilbilgisi kitaplarıyla, Türk dili hakkındaki çalışmaların köşe taşlarını yerleştirmiştir.[1] Özellikle teori boyutunda kaleme aldığı eserler Türkçenin yapısı hakkında yeni sorgulamalara kapı aralamıştır. Türkçenin grameri hakkında ilk kez dile getirdiği birçok hususla Cevdet Paşa bu alanda öncü bir isim olmuştur.

Cevdet Paşa ve Keçecizâde Mehmet Fuad Paşa(1815-1869)'nın birlikte kaleme aldığı ve Encümen-i Dâniş'in[2] ilk kitabı olarak 1851'de basılan *Kavâid-i Osmâniye* Türk dilinin ilk Türkçe yazılmış grameridir (Karabacak, 2012: 615). Eser, bu ilk baskıdan sonra 1889'a kadar on kez daha basılmıştır. Cevdet Paşa'nın yedi kez baskısı yapılan *Medhal-i Kavâid* adlı eseri de Türkçe öğretimi üzerine kaleme alınmış kılavuz bir kitaptır. 1852 yılında yazılan *Medhal-i Kavâid* ilkokul öğrencilerini *Kavâid-i Osmâniye*'ye hazırlamayı amaçlar. *Medhal-i Kavâid*'in daha da sadeleştirilmiş hali olan *Kavâid-i Türkiye* ise sıbyan mektepleri için 1871 yılında yine Cevdet Paşa tarafından hazırlanmıştır. *Kavâid-i Osmâniye* 1885 yılında Cevdet Paşa tarafından yeniden düzenlenmiştir. Otuzdan çok baskısı yapılan bu eser *Tertîb-i Cedîd Kavâid-i Osmâniyye* adıyla bilinir. Farklı baskılarda eserin yeni düzenlemelere maruz kaldığı anlaşılır. Cevdet Paşa'nın aslında Mekteb-i Hukuk'ta verdiği edebiyat dersinin notlarından oluşan ve ilk baskısı 1880'de yapılan *Belâgat-ı Osmâniye* ise klasik İslâm belagatini esas alır. Bununla birlikte edebiyat kurallarının Türkçe uygulamalarını göstermesi bakımından eser türünün ilk örneğidir (Halaçoğlu, 1993: 449).

[1] Cevdet Paşa'nın dilbilgisi kitaplarının tamamı hakkında Esra Karabacak'ın çalışmasında(2012) daha detaylı bilgiler verilmiştir. Cevdet Paşa'nın dilbilgisi kitapları hakkında verdiğimiz bilgiler daha çok zikredilen bu çalışmadan alınmıştır.

[2] Encümen-i Dâniş, Türkiye'de Tanzimat'tan sonra Batı'daki benzerleri yolunda kurulan resmî ilk akademik müessesedir. Bu müessesenin üyelerinin sadece ilim ve fikir adamlarından seçilmeyip devletin ileri gelenleriyle yüksek idari görevlilerden de seçildiği görülür. Encümende Hammer ve Redhouse gibi ünlü şarkiyatçılar da yer alır. Üyelerinin Türkçe bilmesinin şart olması ve eserlerin sade bir Türkçe ile kaleme alınması gayesiyle hareket edilmesi gibi öncü pek çok uygulama encümenin dikkate değer özellikleridir.(Uçman, 1995: 176-178)

Dil ve gramerle ilgili teorik eserlerinin yanında Cevdet Paşa, tasavvurundaki üslubu mümkün olduğunca tatbik etmiş gibidir. Eserlerinde konuya katkı sağlayacak çeşitli hususlarda bilgi vermeyi ihmal etmemiş, bunun yanında şahsi görüşlerini de dile getirmiştir. Eserleri arasında tarih alanında kaleme aldığı çeşitli dönemlere ait eserleri Cevdet Paşa'nın üslûbunu ortaya koyan önemli vesikalardır. *Târih-i Cevdet*, *Metn-i Metîn*[3] ve *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, bize Cevdet Paşa'nın üslûbunu gösteren üç önemli eseridir (Tanpınar, 1977: 203).Cevdet Paşa'nın Türkçeye olan hâkimiyetini en güzel şekilde gösteren bu eserlerden *Kısas-ı Enbiyâ*, Tanpınar'a göre Türk nesrinin *Tazarrûnâme*[4]'den itibaren bütün tecrübelerini kendinde toplayan ve gerek devrinde gerekse ondan sonra Türkçeye en çok hakkıyla sahip olan eseridir (Tanpınar, 1977: 205).

Bazı bölümlerinde nesrin kemal noktasına varan ve herkesin dilini konuştuğu hissini bırakan *Kısas-ı Enbiyâ* (Tanpınar, 1977: 205) verdiği bilgilerin yanında Cevdet Paşa'nın konu aralarında yaptığı değerlendirmeleriyle de ayrı bir öneme sahiptir. Farklı birçok konuyla ilgili değerlendirmeyi gerek satır aralarında gerek müstakil başlıklar altında kaleme alan Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ*[5]'nın sonlarında "İstitrâd" başlığı altında aruz ve Türk dili ile ilgili de bir değerlendirmede bulunur. Cevdet Paşa'nın bu bölümde zikrettiği fikirlerin hemen hemen aynısı bir başka yerde de karşımıza çıkar. Dönemin popüler fikir ve edebiyat dünyasına karşı ilgisiz olmadığı anlaşılan Cevdet Paşa'nın aruz hakkındaki düşünceleri Manastırlı Sâlih Fâik(1825-1899)'in *Türkçe Aruz* (yayım tarihi: 1895) adlı çalışmasının sonundaki takrizinde de yer almaktadır.

Cevdet Paşa'nın aruz ve Türk dili ile ilgili düşüncelerini değerlendirmeden önce bahsi geçen bölümlerin asıl halleriyle görülmesi yerinde olacaktır.

1. Ahmet Cevdet Paşa'nın Aruz ve Türk Dili ile İlgili Fikirlerinin Yer Aldığı Bölümler

Cevdet Paşa'nın aruz ve Türk dili ile ilgili fikirlerinin yer aldığı bu iki metnin oldukça yakın bir tarihte kaleme alındığı düşünülebilir. Ömrünün sonlarında kaleme aldığı *Kısas-ı Enbiyâ*'daki metinle yine aynı yıllara denk gelen Manastırlı Sâlih Fâik'in *Türkçe Aruz*'undaki takriz, ihtiva ettiği fikir ve ifadeler bakımından da birbiriyle oldukça benzerdir.

Bu iki yazıdan hangisinin daha önce kaleme alındığını tespit edebilmek şimdilik mümkün görünmemektedir. Ancak Cevdet Paşa'nın kendi eserindeki bölümü esas tutup Sâlih Fâik'in eserindeki takrizi ikinci planda ele almak yerinde olacaktır.

1.1. Kısas-ı Enbiyâ'daki "İstitrâd"

> "İlm-i arûzuñ vâzıʿı "İmâm Halîl" bu fenni eşʿâr-ı ʿArabıñ taktîʿi için îcâd eylemişti. Soñra şuʿarâ-yı Îrân, onuñ vazʿ etmiş olduğu ıstılâhâtı ahz ile evzân-ı

[3] *Târih-i Cevdet*, Osmanlı tarihinin 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar olan dönemini ele alır. 1854'ten itibaren parça parça ve yeni düzenlemelerle yayımlanmıştır (Halaçoğlu, 1993: 448) *Metn-i Metîn* ise Cevdet Paşa'nın Arapça'dan yüz mantık kaidesini Türkçe veciz bir şekilde tercüme ettiği çalışmasıdır (Tanpınar, 1977: 203).

[4] 15. yüzyılın önemli isimlerinden Sinan Paşa'nın (ö. 891/1486) Türk secili nesir üslûbunda ve tasavvufî münâcât türünde çığır açan bu eseri hakkında detaylı bilgilerin yanında eserin tam ve sağlam bir ilmî neşri için Mertol Tulum'un çalışmasına başvurulabilir (2014).

[5] *Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ*, Cevdet Paşa'nın ömrünün son yıllarında kaleme aldığı bir eserdir. Eserin ilk altı cüzü Cevdet Paşa'nın sağlığında yani 1885 yılına kadar yayımlanmıştır. Tam ve yanlışsız şekli Fatma Âliye Hanım tarafından 1915 yılında on iki cüz halinde neşredilmiştir (Halaçoğlu, 1993: 449). Bahsi geçen bölümün neşri daha sonraki yıllarda yapılmış olsa da 1895 yılından önce yazıldığı muhakkaktır.

Fârisiyye hakkında bir fenn-i ʿarûz yaptılar. Lâkin hakîkat-i hâlde "ʿarûz-ı ʿArabî" ile "ʿarûz-ı Fârisî" başka başka bir fendir ve lisân-ı ʿArabîde "medd-i maksûr" ve "kasr-ı mahdûd" câ'iz değildir. Fakat kâfiyesi, medd ve işbâʿ kılınır. Fârisîde ise her kelimeniñ âhiri medd ve işbâʿ olunabilir. İki lisânıñ evzânı oña göre vazʿ olunmuştur. Ammâ lisân-ı Türkîde aslâ medd yoktur. Elif, ye, vâv ancak ʿalâmet-i hareke olmak üzere kullanılırlar. Telaffuzda medd ve işbâʿ olunmazlar. Lisân-ı Türkîniñ seciyye-i mahsûsası budur. Binâ'enalâzâlik eşʿâr-ı Türkiyye, evzân-ı ʿArabiyye ve Fârisiyyeye tatbîk olunamaz. Şuʿarâ-yı Rûm ise eşʿâr-ı ʿOsmâniyyede evzân-ı Fârisiyyeyi iltizâm etmekle kelimeleriñ evâhirinden başka evâ'ilini bile medd eylemeye mecbûr oldular.

Bidâyet-i emirde lisân-ı ʿOsmânîye eñ güzel hizmet eyleyenlerden biri, menkabet-i Mevlid-i Nebevî nâzımı Bursalı "Süleymân Efendi"dir. Bu menkabesi o vakte göre pek güzel ve doğrusu sehl-i mümtenîʿ bir manzûmedir. Parmak hesâbıyla mısrâʿı, on bir harekeden mürekkebdir. ʿArûz-ı Fârisîye tevfîk olunacak olursa "fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilât" veznine tevâfuk eder. Lâkin bu takdîrce istikâmet-i vezn için birçok harekeleriñ meddi lâzım gelir. Meselâ:

Allah adı olsa her işiñ öñü
Hergiz ebter olmaya onuñ soñu

beyti, kâʿide-i Türkiyye üzere tâmmü'l-vezndir. Ammâ ʿarûz-ı Fârisî üzere taktîʿ olunacak olduğu takdîrde lafza-i Celâleniñ meddi, kasr ve "adı" kelimesiniñ evvel ve âhiri ve "işiñ" ve "onuñ" lafızlarınıñ evvelki harekeleri ve "olmaya" kelimesiniñ âhiri medd olmak lâzım gelir ve bu sûrette lisân-ı Türkîniñ lehçesi bozulur. Şuʿarâ-yı Rûm ise soñraları şiʿirlerinde hep elfâz-ı ʿArabiyye ve Fârisiyyeyi istiʿmâl etmekle eşʿâr-ı ʿOsmâniyye, bütün bütün eşʿâr-ı Fârisiyye tarzına dökülmüştür.

Evzân-ı Fârisiyyeniñ ekseri, parmak hesâbına uyar ise de baʿzılarında bir beytiñ bir mısraʿı diğer mısraʿına nisbetle ʿaded-i harekece eksik gelir. Meselâ:

Saklarım gonce gibi sînede dâğ-ı ʿışkı
ʿAndelîbiñ olamaz nâlesi hem-râz baña

beytiniñ vezni "fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilâtün faʿlün"dür. Lâkin kâʿide-i Fârisiyye üzere "faʿlün"de ʿaynın sükûn ve harekesi câ'izdir ve bu kâʿide üzere beyt-i mezkûr, mevzûn ʿaddolunur. Ammâ kâʿide-i Türkiyye üzere mevzûn sayılmaz. Zîrâ evvelki mısraʿda bir hareke eksiktir.

Şâʿir-i meşhûr "Keçecizâde ʿİzzet Molla" Anadolu'ya nefy olundukda saz şâʿirleri, onuñ baʿzı eşʿârına vezni yok diye iʿtirâz etmişler. O dahî onlara kendisiniñ evzân-ı Türkiyye üzere de nazm-ı eşʿâra muktedir olduğunu göstermek üzere:

Zülfüñdedir benim baht-ı siyâhım
Seni sevdim budur ancak günâhım

şarkısını söylemiş olduğu sikadan mesmûʿdur.

Eşʿâr-ı ʿOsmâniyye, ber-vech-i bâlâ ʿAcem tarzına döküldüğü gibi kudemâ-yı münşiyân-ı ʿOsmâniyân, nesirlerinde dahî bu tarz üzere tarîk-ı tescîʿi iltizâm etmekle havâssa mahsûs bir lisân peydâ olarak artık tahrîrimiz, takrîrimize uymaz oldu. Fesâhat ise beyne'n-nâs zebân-zed olan elfâz ile ifâde-i merâm demek olduğundan nazmımız gibi nesrimiz dahî fesâhatten ʿârî ve tumturak-ı elfâzdan

ʿibâret bir sûret kesb etti, hayli zamân bu hâl üzere gitti. Nihâyet cennet-mekân Sultân ʿAbdülmecîd Hân hazretleriniñ ʿasr-ı saltanatlarında Sultân ʿOsmân Gâzî hazretleriniñ açmış olduğu çığıra ʿavdet ile lisân-ı ʿOsmânîye ehemmiyet verilerek edebiyyât-ı ʿOsmâniyye revnak buldu ve söylendiği gibi fasîhâne ve belîğâne yazılır oldu." (Ahmed Cevdet Paşa, 1331: 986-988)

1.2. Manastırlı Sâlih Fâik'in Türkçe Aruz adlı eserindeki "Takrîz"

"Fahrü'l-vüzerâ ve şeyhü'l-üdebâ devletlü Cevdet Paşa hazretleriniñ takrîz-i ʿâlîleridir

Beyâna hacet yoktur ki mevzûn söz söylemeye ve diñlemeye insânda bir meyl-i tabî'i vardır. Evzan-ı elsîne ise birbirine uymaz, her lisânın vezni kendi seciyye ve şîvesine göredir.

Eş'âr-ı Arabîyye ve Fârisîyyede sükûn ve harekece tevâzün aranır ve harf-i med bir harf-i sâkin iʿtibâr olunur. Ma'ahaza ikisinin vezinleri birbirine muvâfık değildir.

Fârisîniñ fenn-i ʿarûzu ıstılâhât-ı ʿArabiyye üzere tedvîn olunmuş ise de hakîkat-i hâlde fenn-i ʿarûz-ı ʿArabîden başkaca bir fenn-i müstakildir.

Amma asl-ı lisân-ı Türkîde "medd" yoktur. Harf-i med olan "elif", "yâ", "vâv" ʿalâmet-i hareke olarak kullanılır. Vezinlerinde dahî sâkine iʿtibâr olunmayıp ancak hareke sayısına iʿtibâr olunur.

Mü'essis-i Devlet-i ʿOsmâniyye olan Sultân ʿOsmân Gâzî Hazretleri ʿasrında Türkçeniñ kabâsı alınmış ve peydâ olan lisân-ı ʿazbü'l-beyân-ı ʿOsmânîniñ eşʿârında ibtidâları evzân-ı Türkiyye isti'mâl olunmuş idi.

Hattâ ʿOsmân Gâzî Hazretleriniñ vezn-i Türkî üzere kendi ʿulüvv-i efkârını mutazammın bir güzel manzûmesi vardır ki mü'ellifiñ şevâhidinden biri odur.

Müte'ahhirîn-i üdebâ-yı ʿOsmâniyye ise evzân-ı Fârisiyyeye iʿtibâr ve elfâz-ı ʿArabiyye ve Fârisiyyeyi o kadar kesret üzere istiʿmâl etmişlerdir ki eşʿâr-ı ʿOsmâniyye bütün bütün eşʿâr-ı Fârisiyye tarzına dökülmüştür.

Daha soñraları bazı şuʿarâ-yı Rûm evzân-ı Türkiyye üzere eşʿâr söylemişler ise de onlardan pek az eşʿâr kalmıştır.

Bu kerre ʿasrımız erbâb-ı maʿârifiniñ mümtâz ve ser-bülendi ʿatûfetli Fâ'ik Beyefendi hazretleri eşʿâr-ı Türkiyyeyi tetebbuʿ ve evzân-ı müstaʿmeleyi şevâhidiyle berâber cemʿ ederek bu risâle-i letâ'if-isâleyi te'lif ile encümen-i üdebâ-yı ʿasra ihdâ etmiştir.

Minhü'ş-şükr ve't-takrîz min-Allâhi'l-ecru ve't-taʿvîz"

Ahmed Cevdet (Manastırlı Fâ'ik, 1314: 22-23)

2. Ahmet Cevdet Paşa'nın Aruz ve Türk Dili Hakkında Kaleme Aldığı Bölümlerin Değerlendirmesi

Cevdet Paşa'nın iki farklı eserde dile getirdiği hususlar birbirinin adeta tekrarıdır. Bu bakımdan yapılacak değerlendirmeler her iki yazıyı da kapsamaktadır.

Yukarıdaki parçalarda Türk dili hakkında aslında oldukça yüzeysel bir değerlendirme karşımıza çıkar. Aruz eleştirisiyle başlayan ve Türkçede uzun ünlü olmadığından bahseden Cevdet Paşa aruza göre hece uzatmanın "lisân-ı Türkî'nin lehçesini" bozacağını ifade eder. Bu

noktada "lisân-ı Türkî'nin lehçesi" ifadesiyle neyi kastettiği tam olarak açık değildir. Bu ifadelerinde yazı dili ve konuşma dili arasında hiçbir ayrım gözetmediği görülür. Cevdet Paşa'nın eleştirisi, yazı dilindeki belli dönemlerde karşılaşılan edebî bazı türler için geçerli olsa da konuşma dili için tamamıyla geçersiz bir hükümdür. Çünkü Türkçe hecelerin aruz kaygısıyla uzun okunmasının konuşma dilinde de uzun seslendirmeye sebep olduğuna dair verilere rastlamak pek mümkün değildir. Ayrıca bazı Türkçe kelimelerde yapılan uzatmaların ana Türkçede yer aldığı ve bugün hala Türkçenin kimi lehçelerinde korunduğu görülmektedir (Taş, 2008: 147-149). Dolayısıyla Cevdet Paşa'nın iddiasının aksine aruz sayesinde Türkçenin aslî kökeninde yer alan uzun bir sesin yeniden canlandırıldığı ve korunduğu söylenebilir.

Pek çok usta şair elinde anlamı da şekillendiren uzatma işlemini, aruz veznini ötekileştirmek amacıyla oldukça taraflı bir şekilde eleştiren Cevdet Paşa meselenin inşâd yani seslendirme boyutuna hiç temas etmemektedir. Hâlbuki aruz vezninin tasarruflarını ortaya koyarken seslendirmedeki anlamı da göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun yanında aruzdaki tek tasarruf uzatma işlemi değildir. Bunun dışında belli bir ses düzeninin kurulması amacıyla bir araya gelen heceler, anlamla bir araya gelince en nitelikli edebî mahsulleri meydana getirmektedir. Cevdet Paşa tamamen yapısal bir düzlemde, şiirin birbirinden ayrı değerlendirilemeyecek unsurlarını ayrıştırarak eleştirisine malzeme edinmiştir. Bu noktada eleştirisinin dayandığı esaslar ispata oldukça muhtaç bir görünüm arz eder.

Cevdet Paşa yazılarında aruzu tek bir sistem olarak ele almamıştır. Arap ve Fars aruzu arasındaki ayrımı net bir şekilde ifade etmiştir. Bununla birlikte Türk şairlerinin kullandığı aruz sistemini de yine "'Arûz-ı Fârisî" şeklinde ifade etmeyi tercih etmiştir. Cevdet Paşa'nın bu ifadeyi kullanmasındaki amaç Türkçe şiirlerde kullanılan aruzun tamamen yabancı bir sistem olarak gösterilmesine matuftur. Çünkü kullanılan sistem Fars aruzu olduğu için Türkçeyle asla imtizaç edemeyecek ve Türkçenin lehçesini bozacaktır. Her dilin kendi seciye ve şivesine göre bir vezni olacağı için de Cevdet Paşa'ya göre Türkçenin asıl vezni "parmak hesabı" dediği hece veznidir. Bu bakımdan "aruz" kelimesinin de "ölçü" manasıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Cevdet Paşa'nın takrizini yazdığı Manastırlı Sâlih Fâik'in *Türkçe Aruz* adlı eserinde tanıtılan ölçünün hece ölçüsü olması "aruz"a verilen yeni anlamın açık bir göstergesidir.

Cevdet Paşa'nın "aruz"a yüklediği yeni anlam ve "*'Arûz-ı Fârisî*" ifadesini ısrarla kullanması onun asırlar süren "Türkçe aruz" geleneğini tabir yerindeyse bir kalemde çizip attığını düşündürmektedir. Hâlbuki asırlar boyunca aruzu Türkçe manzumelerinde kullanan şairler Arap ve Fars aruzuyla büyük oranda benzer, fakat kendine has pek çok özelliğiyle ayırt edilebilen bir aruz sistemi ortaya koyabilmişlerdir. Türkçe manzumelerde aruz veznine has uygulamaların yoğun veya mümkün olduğunca az bulunması, manzumeyi kaleme alan nâzımın sanat anlayışıyla doğrudan ilgilidir. Şiir ve dolayısıyla aruz vezni temelde manadan ziyade sesi önceleyen bir amaca sahip olduğu için şairler uzatma gibi anlamı da şekillendiren vezin tasarruflarından çekinmemiştir. Bu durum klasik dönem şairlerinin Türkçeyi ihmal ettikleri, "*şi'irlerinde hep elfâz-ı 'Arabiyye ve Fârisiyyeyi isti'mâl etmekle eş'âr-ı 'Osmâniyye'yi, bütün bütün eş'âr-ı Fârisiyye tarzına*" döktükleri şeklindeki eleştirilere daha farklı bakılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki Cevdet Paşa'nın eleştirdiği aruz vezniyle, Türkçenin lehçe ve ses özelliklerinden taviz vermeden manzume kaleme alınabileceğini Mehmet Âkif gibi isimler eleştirilerin üzerinden daha çok da bir zaman geçmeden ispatlamıştır. Bu yüzden Cevdet Paşa'nın Türkçe aruzu tamamen Fars aruzunun bir taklidi olarak gösterme gayreti asırlarca süren Türk şiir geleneğini görmezden gelmesine sebep olmuştur.

İkinci yazıda kısaca bahsedilen Sultan Osman Gâzî (ö. 1324) ve onun şiirine de değinmekte fayda var. Cevdet Paşa'ya göre Sultan Osman Gâzî devletin kurucusu olduğu gibi Türk dilinin de pürüzlerini giderip dili adeta yeniden tanzim eden kişi olmuştur. Bunun en büyük delili Sultan Osman'ın "*vezn-i Türkî üzere*" söylenmiş manzumesidir. Bu manzumenin tam metnine Cevdet Paşa *Kısas-ı Enbiyâ*'daki "İstitrâd" başlığından bir önceki sayfada yer vermiştir. Cevdet Paşa'nın kaydettiği dönemde ve daha sonrasında bu manzume o kadar şöhret bulmuştur ki pek çok yerde kaynağı belirtilmeden yazılara konu edilmiştir[6]. Cevdet Paşa'nın *Kısas-ı Enbiyâ*'da kaydettiği manzume hakkında Fuad Köprülü ise şu değerlendirmelerde bulunur: "*Cevdet Paşa'nın, Sultan Osman'ı edebiyatta bir çığır açmış gibi göstermesi, tamâmıyle mânasız ve hulûskârâne bir iddiâdır; çünkü, Osman'a âit gösterilen şiire, önce XVI. asır eserlerinde tesâdüf olunuyor ki, bu sûretle, onun sonradan uydurularak Osman'a âit gösterildiği anlaşılıyor.*" (Köprülü, 1999: 310)

Görüldüğü gibi Cevdet Paşa'da döneminin baskın fikir akımlarıyla oluşan düşünceler kendini belli etmektedir. Bu düşünceler her ne kadar izaha, kıyasa ve yeniden değerlendirmeye muhtaç olsa da Cevdet Paşa'dan sonra gelen pek çok isim tarafından kesin birer delil olarak ele alınmıştır. Ortaya koyduğu dönemde makul karşılanabilecek, temeli oldukça zayıf bu düşüncelerinde Cevdet Paşa'nın mazur görülmesi gerektiği söylenebilir. Çünkü çok uzun zaman boyunca aruza cephe almayan hatta kaleme aldığı manzumelerinde aruzu tercih eden Cevdet Paşa'nın bir anda hece veznine taraftar olması onun sanat anlayışıyla da izah edilmeye muhtaç bir yönüne işaret etmektedir.

3. Ahmet Cevdet Paşa'nın Şairliği

Yüz yirmi dokuz adet manzumeden müteşekkil olan Dîvânçe'sine (Yıldıran, 1994) ve daha sonra tespit edilen iki manzumesine (Arık, 2005) bakıldığında Cevdet Paşa'nın zevk ve sanat terbiyesi bakımından eskiye bağlı olduğu görülür. Şiir için gereken alt yapıya sahip olduğu da anlaşılan Cevdet Paşa'nın şekil ve mantık örgüsü, mazmunlar ve edebî sanatlar bakımından oldukça nitelikli bir donanıma sahip olduğu anlaşılır. Fakat bu birikim şair olmak için yeterli değildir. Cevdet Paşa şiirde teknik bakımdan neredeyse mükemmele yakın bir başarıya ulaşmış olsa da eksik kalan bazı noktalar onun manzumelerini yüksek bir sanat eseri olmaktan uzaklaştırmıştır (Yıldıran Sarıkaya, 2015: 1132).

Bu hususta şahsiyetinin ön planda kendini gösterdiği söylenebilir. Ağır başlı, dürüst bir medreseli olan Cevdet Paşa coşup ölçüyü kaçırmaktan sakınır. Bu yüzden sade ve tabiî

[6] Manzumenin yer aldığı eserlerden bazıları şunlardır:

Necib Âsım (ö. 1935) *Milli Aruz* adlı eserinde sekizli hece ölçüsüne sahip manzumeler arasında kime ait olduğuyla ilgili detaylara girişmeden yer vermiştir. Hicrî onuncu (miladî on altıncı) asırdan önce kaynaklarda bu manzumenin görülmediği de belirtilmiştir (Güngör, 2018: 967).

Ali Nureddin Efendi'nin (ö. 1937) şair Osmanlı padişahlarına dair kaleme aldığı *Kelâmü'l-Mülûk Mülûku'l-Kelâm* adlı eserinde de bu manzume kaydedilmiştir. Hamîd Vehbî'nin *Meşâhir-i İslâm* adlı eserinden alıntılanan manzume Osman Gâzî'ye ait olarak gösterilir (Avcı, 2016: 430).

Yahya Kemal Beyatlı da bu manzumenin ilk iki mısraını Osman Gâzî'ye ait olduğunu göstererek bir yazısında farklı bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. Hatta manzumenin ilk mısraını yazısının başlığı olarak kullanmıştır (Yahya Kemal, 1921; Beyatlı: 1970).

manzumeler kaleme almış, heyecan ve dahilî bir ilhamdan mahrum manzumeler meydana getirmiştir (Yıldıran Sarıkaya, 2015: 1132).

Cevdet Paşa'nın şairliğiyle ilgili bu ve benzeri değerlendirmeler onu salt sanat kaygısına karşı mesafeli bir tavırda düşünmemize sebep olmaktadır. Aruz vezninin kullanıldığı manzumelerin bilhassa kelimelerin ötesinde sesle ilgili sanatsal niteliği Cevdet Paşa'nın yaklaşımını yeniden ele almayı gerekli kılmaktadır. Manzumelerinde ısrarla aruzu kullanan müellifler onu şiirin gizli bir şarkısı gibi değerlendirmişler ve şiiri sözden ziyade musikiye yakınlaştıran bir ahenk sistemi olarak ele almışlardır (Ahmet Haşim, 2007: 4-12). Cevdet Paşa ise aruzu tam da bu sanat değeri yüksek niteliği üzerinden eleştirmeyi tercih etmiştir. Bunun dışında sorgusuz savunuculuğunu yaptığı hece veznine dair uygulamada kendisine aidiyeti şüpheli bir manzumesinden (Arık, 2005: 225) başka bir kayda da rastlanamamaktadır.

Nazmı bir dil işçiliği gibi ele alan Cevdet Paşa şiirin zevk kısmından oldukça uzak bir görünüm arz eder. Hece ölçüsünü hiç kullanmadığı divançesinde aruzun kullanımında da şiiriyetin arka planda olduğu görülür. Aruzun yalnızca yapısal bir araç oluşu Cevdet Paşa'nın çok farklı aruz kalıplarını kullanmasına da sebep olmuştur.[7]

Tablo 1: Divançe-i Cevdet'te yer alan manzumelerin vezinleri

	Vezin	Şiir Numarası	Nazım Şekli	Beyit veya Bend Sayısı
1	Remel *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*[8] 23 manzumes	1	Kıt'a	4 beyit
		4	Gazel (nazire)	8 beyit
		12	Kaside	25 beyit
		17	Kıt'aı	6 beyit
		28	Kıt'a	10 beyit
		29	Kıt'a	7 beyit
		30	Tarih Beyti	1 beyit
		39	Kıt'a	5 beyit
		41	Tarih manzumesi	7 mısra
		42	Tarih Beyti	1 beyit
		43	Kıt'a	6 beyit
		49	Gazel	5 beyit
		59	Tahmîs	6 bend
		63	Gazel (tanzîr)	6 beyit

[7] Cevdet Paşa'nın divançesinde yer alan şiirlerin sıra numarası ve vezinleri Meliha Yıldıran'ın çalışmasındaki metne dayanmaktadır (1994: 84-231).

[8] Cevdet Paşa'nın manzumelerinde özellikle son tef'ilede *fâ'ilün*, *fâ'ilât*, *fâ'ilân* gibi bazı farklılıklar yer almaktadır. Aslında metin neşirlerinde belirtilmesi gereken ve temelde ilk mısraın veznine işaret eden (Belenkuyu, 2022: 70) farklılıklar bu çalışmada önem arz etmediği için ilgili neşirde (Yıldıran, 1994) tespit edilen vezinlerle iktifa edilmiştir.

		92	Gazel	6 beyit
		100	Kıt’a	2 beyit
		101	Kıt’a	2 beyit
		108	Kıt’a	2 beyit
		112	Kıt’a	2 beyit
		119	Mesnevi	1 beyit
		120	Mesnevi	1 beyit
		122	Mesnevi	1 beyit
		123	Kaside	45 beyit
2	Hezec mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün mefâ’îlün 20 manzume	10	Kıt’ası	7 beyit
		19	Kıt’ası	4 beyit
		20	Kıt’ası	12 beyit
		32	Kıt’a	7 beyit
		38	Tarih Beyti	1 beyit
		50	Gazel (nazire)	11 beyit
		53	Gazel (nazire)	8 beyit
		55	Gazel	6 beyit
		56	Gazel	13 beyit
		58	Tahmîs	8 bend
		60	Tahmîs	5 bend
		62	Gazel	6 beyit
		71	Gazel	7 beyit
		82	Müfred	1 beyit
		91	Gazel (nazire)	7 beyit
3	Müctes mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün 14 manzume	5	Gazel	5 beyit
		8	Kaside	54 beyit
		9	Kıt’a	10 beyit
		11	Kaside	85 beyit
		15	Kaside	40 beyit
		34	Gazel	5 beyit
		44	Gazel	6 beyit
		52	Gazel	6 beyit
		57	Tahmîs	5 bend
		64	Gazel	6 beyit
		95	Gazel	7 beyit
		105	Kıt’a	2 beyit
		109	Kıt’a	2 beyit
4	Remel fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün 14 manzume	2	Gazel	7 beyit
		6	Kaside	48 beyit
		7	Kaside	41 beyit
		21	Kıt’a	7 beyit
		33	Kıt’a	19 beyit

		61	Gazel	7 beyit
		65	Gazel	5 beyit
		66	Gazel	7 beyit
		67	Gazel	10 beyit
		69	Gazel	5 beyit
		70	Tahmîs	7 bend
		86	Mısra	1 mısra
		87	Gazel	8 beyit
		89	Gazel	5 beyit
5	Hezec mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün 12 manzume	13	Gazel	8 beyit
		47	Gazel	8 beyit
		48	Gazel	5 beyit
		51	Gazel	6 beyit
		78	Şarkı	4 bend
		83	Müfred	1 beyit
		97	Rubâ'î	1 bend
		98	Rubâ'î	1 bend
		99	Rubâ'î	1 bend
		102	Rubâ'î	1 bend
		103	Kıt'a	2 beyit
		104	Rubâ'î	1 bend
6	Muzâri' mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün 7 manzume	3	Gazel	6 beyit
		45	Gazel	5 beyit
		80	Gazel	8 beyit
		84	Müfred	1 beyit
		90	Gazel	8 beyit
		96	Gazel	6 beyit
		121	Mesnevi	1 beyit
		127	Kıt'a	5 beyit
		93	Gazel (tanzîr)	5 beyit
		107	Kıt'a	2 beyit
		125	Kıt'a	6 beyit
		128	Kıt'a	3
		129	Kıt'a	3
7	Remel fa'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün 11 manzume	18	Kıt'a	6 beyit
		22	Kıt'a	15 beyit
		31	Kıt'a	7 beyit
		73	Şarkı	4 bend
		76	Şarkı	4 bend
		77	Şarkı	4 bend
		79	Şarkı	4 bend
		81	Mesnevi	1 beyit

		85	Mısra	1 mısra
		114	Kıt'a	2 beyit
		124	Kıt'a	8 beyit
8	Hafîf fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün 4 manzume	14	Tercüme	6 mısralı 23 bend
		68	Gazel (tanzîr)	8 beyit
		106	Kıt'a	2 beyit
		113	Kıt'a	2 beyit
9	Mütekârib fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl 3 manzume	116	Mesnevi	1 beyit
		117	Mesnevi	1 beyit
		118	Mesnevi	1 beyit
10	Münserih müfte'ilün fe'ilün müfte'ilün fe'ilün 2 manzume	23	Kıt'a	10 beyit
		37	Kıt'a	4 beyit
11	Recez müstef'ilün müstef'ilün 2 manzume	40	Kıt'a	11 beyit
		74	Şarkı	4 bend
12	Recez müstef'ilâtün müstef'ilâtün 2 manzume	35	Kıt'a	8 beyit
		46	Tahmîs	7 bend
13	Münserih müstef'ilün fe'ûlün müstef'ilün fe'ûlün 1 manzume	36	Tarih Beyti	1 beyit
14	Remel fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün 1 manzume	115	Kıt'a	2 beyit
15	Muzâri' mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün 1 manzume	27	Kıt'a	7 beyit
16	Hafîf fâ'ilâtün mefâ'îlün fâ'ilâtün mefâ'îlün 1 manzume	54	Müşterek Gazel	6 beyit
17	Hezec mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlü mefâ'îlün 1 manzume	16	Terkîb-i Bend	8er mısralı 5 bend
18	Hezec mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün 1 manzume	126	Kıt'a	5 beyit
19	Hezec mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa' 1 manzume	88	Gazel (mülemma)	5 beyit
20	Karîb mef'ûlü mefâ'îlü fe'ûlün	72	Şarkı	4 bend

	1 manzume			
21	Münserih müfte'ilün fâ'ilün 1 manzume	75	Şarkı	4 bend
22	Serî' müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün 1 manzume	94	Gazel	7 beyit
Vezni tespit edilmeyen Arapça manzumeler		24	Kıt'a Taştiri	4 mısralı 2 bend
		25	Kıt'a Taştiri	4 mısralı 2 bend
		26	Tazmîn	1 beyit
		110	Kıt'a	2 beyit
		111	Kıt'a	2 beyit

Cevdet Paşa'nın kullandığı aruz kalıpları değerlendirildiğinde Türk şiirinde en çok kullanılan vezin olan Remel bahrindeki *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbının 23 manzumede tercih edildiği görülür. Cevdet Paşa en çok, bahsi geçen bu kalıpla manzumelerini tanzim etmiştir. Ancak bunun dışında kullanılan diğer bazı vezinlerin Türk edebiyatında çok fazla kullanılmadığı görülür. Bu durum Cevdet Paşa'nın şiirde farklı arayış ve tecrübelere açık olduğunu gösterir. Bununla birlikte şiiriyetten ziyade şekilde aranan bir düzen arayışına da işaret eder.

Buraya kadar ifade edilen hususlar Cevdet Paşa'nın şairliğine gölge düşürecek bilgiler ihtiva etse de kaynaklar onun bazı manzumelerinden övgüyle bahseder. İlk şiirlerinde Vehbî mahlasını kullanan ve daha sonra asıl adının da önünde kendisine isim olan Cevdet mahlasıyla tanınan Ahmet Cevdet Paşa, Abdülhamid'in doğumuna yazdığı tarih manzumesinin beğenilmesi üzerine "cevâiz-i şuarâ" tahsisatına nail olmuştur. İlk şiir tecrübelerinden sonra şiirle yoğun bir şekilde ilgilenmese de divançesinin tertibini sultanın emri ile yapmıştır (Yıldıran Sarıkaya, 2015: 1130). Bu hususlar devletin önemli işlerinde kilit rol oynayan Cevdet Paşa'nın şairlik tarafına sultan tarafından bile değer verildiğinin göstergesidir.

Cevdet Paşa'nın Fehîm-i Evvel ve İzzet Molla'nın "şarâb" redifli gazellerine nazire olarak kaleme aldığı "*Cevher-i mir'ât-ı subh u şâm-ı 'âlemdir şarâb / Şeb-çerâğ-ı nûr-bahş-ı meclis-i gamdır şarâb*" matlalı gazeli onun bir şair olarak edebiyat çevrelerinde onaylanmasını sağlamıştır (Yıldıran, 1994: 88). Bu ve benzeri manzumelerinde eski zevke bağlı, klasik mazmun çizgisinin dışına çıkmayan, açık ve belagat bakımından değerli ifadelere yer verdiği müşahede edilir. Özellikle "*Dünyâ kederin terk et âlem kuru gavgâdır / Dünyâ dediğin ancak bir beyhûde sevdâdır*" beytiyle başlayan terkib-i bendinde olduğu bazı manzumelerinde görülen hakîmâne edâ ve yüksek perdeden sesleniş onun kişiliğini daha çok yansıtmaktadır (Yıldıran Sarıkaya, 2015: 1132).

Muhteva bakımından eski şiirin havasına sahip olduğu gibi Cevdet Paşa'nın manzumeleri ses ve söyleyiş bakımından da klasik bir çizgi üzerindedir. Aruz vezninde en önemli husus olan seslerin ahenkli birlikteliği Cevdet Paşa'nın manzumelerinde yeni bir ezgiyle karşımıza çıkmaz. Kafiyeler, redifler, vezne uygun imâleler veya zihaflar klasik dönem şairlerinin etkisini yansıtmaktadır. Kısas-ı Enbiyâ ve Türkçe Aruz takrizindeki

değerlendirmeleriyle çelişen bu durum Cevdet Paşa'nın bu konudaki tutarsız yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Cevdet Paşa'nın uygulamada ortaya koyduğu bu tasarrufları bazı örnekler üzerinden görmek yerinde olacaktır.

4. Ahmet Cevdet Paşa'nın Manzumelerindeki Aruz Tasarrufları

Aruz hakkındaki eleştirilerine dikkatle bakıldığında Cevdet Paşa'nın vezinle ilgili tasarrufları tamamıyla reddetmediği görülür. Hecedeki uzatma yani imalede belirli hususlar çerçevesinde fikirlerini sınırlandırmıştır. Buna göre Türkçe kelimelerin kök ve eklerindeki uzatmaları makbul görmediğini açıkça ifade eder. Bunun dışında imalenin caiz görüldüğü Farsça atıf vavları ve terkib i'lerinde yapılan tasarruflarla ilgili değerlendirmede bulunmamıştır. Bu noktada Cevdet Paşa'nın ahenge katkı sağlayan uzatmaları bütünüyle terk etmek gibi bir düşüncesinin olmadığı kolaylıkla fark edilecektir. Türkçe kelimelerin kök ve eklerinde yapılacak uzatmaların ise makbul olmadığını, böyle bir tasarrufun Türk dilinin lehçesini bozacağını iddia etmiştir.

Divançesindeki manzumeleri incelendiğinde Ahmet Cevdet Paşa, vezin tasarruflarında bahsi geçen yazılardan farklı bir uygulama ortaya koymaktadır. Eski aruz[9]diyebileceğimiz ahengin daha ağır ağır ilerleyen insicamı Cevdet Paşa'nın da manzumelerinde hemen kendini belli etmektedir. Medli hece, zihâf, vasl (ulama) gibi tasarruflarda eski genel temayülün takip edildiği müşahede edilir. Aşağıdaki beyitte "rîk" hecesinin medli okunup arkasından gelen "ey" hecesiyle ulama yapılmaması ve "rîn" hecesinin sonundaki nûndan dolayı tek kapalı hece olarak okunması[10] geleneğin içinde örneklerine çok defa rastlanan bir durumdur. Bununla birlikte gelenek ikinci mısradaki "sâni-i Sa'd ile buldu" ifadesindeki işaretli hecelerin vezin icabı uzatılmasında da bir sakınca görmemiştir:

Cevherîn târîh ile tebrîk eyle Cevdetâ
Câh-ı fetvâ sâni**-i** Sa'd **i**le bul**du** revnakın 42/1[11]

Cevdet Paşa'nın manzumelerinde buna benzer pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Cevdet Paşa aruz eleştirisinde bu tasarrufları zaten olumsuz bir şekilde ele almamıştır. Peki, kısaca bahsedilen bu hususların dışında özellikle Türkçe kelimelerin kök ve eklerinde yer alan uzatmaların dili bozacağını belirten Cevdet Paşa ilgili durumlarda nasıl bir uygulama ortaya koymuştur?

Bu sorunun cevabını vermeden önce belirtmek gerekir ki Cevdet Paşa'nın aruz zevki ve estetik anlayışı yıllar içinde değişmiş olabilir. Genelde gençlik yılları ve hemen sonrasına tekabül eden zamanda şiirle uğraşan Cevdet Paşa, ömrünün sonlarında şiir zevki konusunda çok farklı bir çizgiye kayabilir. Fakat Cevdet Paşa'nın manzumelerini ihtiva eden Divançe'nin de hayatının son yıllarında padişahın emri üzerine tertip edildiği unutulmamalıdır. Bu tertip esnasında Cevdet Paşa'nın aruz konusunda en azından eleştirdiği hususlarda manzumelerini

[9] Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini belli eden ve Türkçenin ses düzeniyle uyumlu şekilde kurgulanan "yeni aruz" ve klasik dönemin genel anlayışını ifade eden "eski aruz" ifadeleri, aruz konusunda çok kıymetli öncü çalışmalara imza atan Yakup Şafak'ın bir çalışmasında şu şekilde tasvir edilmektedir: "*Eski aruz ağır ağır, etrafına bakınarak ve güzelliklerin tadına vararak yürüyen bir insanı andırıyor; yeni aruz ise ateşli, dinamik genç bir adamı hatırlatıyor.*" (1999: 231)

[10] Aruzun genel kaidelerinden olan sonu nûn ile biten medli hecelerin tek kapalı hece şeklinde okunması hususuna Cevdet Paşa umumiyetle uymuştur.

[11] Bu ve daha sonraki örneklerde ilki şiir, ikincisi beyit numarasına işaret eden bu sayılar Meliha Yıldıran'ın çalışmasında (1994) yer alan beyitlerin yerini göstermektedir.

tashih ettiğine dair bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Bunun ötesinde şiir anlayışını temelinden şekillendiren bir anlayış değişikliğiyle ilgili Cevdet Paşa'nın manzumelerinin başında hiç olmazsa bir izahta bulunması gerektiği düşünülebilir. Manzumelerinde yer alan tasarrufların gençlik yıllarına ait bir düşüncenin ürünü olduğu fakat bu fikirlerden uzaklaşıp dili bozduğuna inandığı aruz eleştirisini birkaç cümleyle de olsa açıklaması Cevdet Paşa'dan beklenen bir hamledir. Fakat aruz veznini eleştirdiği yazılarının dışında uygulama boyutunda ortaya koyduğu divançesinde bahsi geçen hususlarla ilgili bir izahat yer almamaktadır.

Şimdi yazılarında eleştirdiği aruz tasarruflarının Cevdet Paşa'nın manzumelerinde nasıl ele alındığına örnekler çerçevesinde bakmakta fayda var. Yukarıdaki başlıklarda Cevdet Paşa'nın, Süleyman Çelebi'nin beytinde yer alan Türkçe kelimelerin kök ve eklerinde yapılan uzatmaları, dili bozacak derecede önemli birer hata şeklinde ifade ettiğini belirtmiştik. Hâlbuki Cevdet Paşa'nın manzumelerinde vezin gereği hem Türkçe kelimelerin köklerinde hem de Türkçe eklerde yapılan pek çok uzatmaya rastlamak mümkündür.

Aşağıdaki beyitte "bu" işaret sıfatı vezin gereği uzatılarak okunmalıdır. İkinci mısradaki işaretli Türkçe ekler de uzatılarak okunmalıdır:

Bu kâse-i gerdûn kim bir sâgar-ı hülyâdır
Derd-i seri**ne** değmez key**fi** bu ne mînâdır 16/I-3

Aşağıdaki örnek beyitte yer alan "yalan" kelimesinin ikinci kök hecesi de vezin icabı uzun okunmalıdır. Yine beyitte "ola" kelimesinin ikinci hecesi de uzatılmalıdır:

Şitâ zamânı henüz gelmemiş o**la** zannım
Ya**la**na çıkdı gibi rûz-ı Hızrın i'lâmı 15/7

Türkçe bir zamir olan "ne" kelimesinin uzun okunduğu aşağıdaki beyitte "ile" bağlacının ikinci hecesi de vezin gereği uzun okunmalıdır:

Bir var ise bir yokdur key**f ü** keder-i 'âlem
Ne gam ile mahzûn ol **ne** devlet i**le** hurrem 16/II-5

Yine aynı manzumede yer alan aşağıdaki beyitte de kafiye kelimelerinin kök hecesinde yapılan uzun okumalar Cevdet Paşa'nın bahsi geçen yazılarındaki eleştirdiği türden imalelerdir:

Devrin sana ver**di**ği ikbâle da**ya**nırsın
Ebnâ-yı zamânın sen mekrîne i**na**nırsın 16/III-9

Aynı bendde yer alan beyitlerin yine sonunda bulunan *kaz**a**nırsın, **sa**nırsın, ya**ra**nırsın, us**a**nırsın* kelimelerindeki işaretli heceler de aynı şekilde uzun okunmalıdır.

Diğer uzatmalar bir yana aşağıdaki beyitlerde bulunan "o" zamirinin kökünde yapılan uzatmalar kulağa pek de hoş gelmemektedir:

Dil tef u tâb-ı hevâ-yı Mısr ile bî-tâb iken
Onu da billâh unutdurdu bu nâr-ı intizâr 49/2
Gonceyi koklar yine feryâdı kesmez 'andelîb
Bağrına batmış gibi **o**nun da hâr-ı intizâr 49/4

Aşağıdaki beytin imaleyle okunan heceleri, Cevdet Paşa'nın Süleyman Çelebi'nin beytindeki uzun okunan hecelerinden pek de farklı değildir. Hem fiil kökünde hem "iki" kelimesinin ikinci hecesinde hem de Türkçe eklerde yapılan uzatmalar Cevdet Paşa'nın tam da eleştirdiği niteliklere sahiptir:

Kırân **e**dip i**ki** nec**m-i** sa'âdet burc-ı rif'atde
Hemân mir'ât-ı gerdûnun yü**zü** güld**ü** bu sûretle 32/6

Şimdi ele alacağımız beyit Cevdet Paşa'nın divançesinde yer alan "Hâtime" başlıklı uzunca bir manzumeden alınmıştır. Dolayısıyla onun kaleme aldığı son manzumelerden bir parça olmalıdır. Örnek beyitte yer alan Türkçe "su" kelimesinde de imale yapılmaktadır. Fakat bu imâlenin anlamı da kuvvetlendiren başarılı bir tasarruf olduğu kesindir. Beyitteki diğer imaleler de aynı şekilde anlama olumlu bir katkı sağlamaktadır:

Hâsı**lı** her yerde em**ri** **su** gi**bi** câri olur
Hâdisâ**t-ı** devr-i dûn olmaz o**na** sed**d-i** sedîd 123/22

Divançenin tertibi için yazılan "Târîh-i Hitâm-ı Dîvânçe" başlıklı, hicri 1310 miladî 1892 tarihini veren manzumede yer alan aşağıdaki beyit de imaleler bakımından dikkati çekmektedir. Türkçe "ile" bağlacında yapılan imaleler aslında Cevdet Paşa'nın eski aruza ne kadar bağlı olduğunun göstergesidir:

'Adl u insâ**f i**le memdû**h-ı** cihân
Neşr-i 'il**m ü** ma'rife**t ile** benâm 124/3

Cevdet Paşa'nın hangi tarihli olursa olsun kaleme aldığı manzumelerde yukarıda sıralanan aruz tasarruflarına benzer pek çok örneğe rastlamak mümkündür. Aradan geçen onca zamana rağmen Cevdet Paşa'nın, Süleyman Çelebi'nin yaptığı aruz tasarruflarını eleştirdiği halde bunları takip etmesi oldukça anlamlıdır. Gerek Türkçe kelime köklerinde gerek Türkçe eklerde yaptığı imalelerle Cevdet Paşa geleneğin tam bir takipçisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Sonuç

Ahmet Cevdet Paşa yaşadığı dönemde çok yönlü kişiliğiyle temayüz etmiş önemli bir isimdir. Konumuz bakımından özellikle dil sahasında yaptığı çalışmalar öncü olması açısından ayrıca değerlidir. Kaleme aldığı bu öncü ve nitelikli eserleriyle Cevdet Paşa dil ve edebiyat çalışmalarında önemli bir söz sahibi olmuştur.

Bu niteliği Cevdet Paşa'nın dil ve edebiyatla ilgili dile getirdiği en küçük ayrıntıların bile dikkate alınması gerektiğinin işaretidir. Fakat bunu yaparken Cevdet Paşa'nın külliyatı bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Cevdet Paşa *Kısas-ı Enbiyâ*'daki "İstitrâd" ve *Türkçe Aruz*'daki "Takrîz" başlıklı yazılarında dile getirdiği aruz eleştirinde meseleyi yalnızca bir boyutta incelemiştir. Türkçe kelimelerdeki imaleyi olumsuz bir şekilde dile getiren Cevdet Paşa, bu hususta yola çıkarak bütünüyle aruza cephe almıştır. Karşısına koyduğu hece vezni hakkındaysa detaylı bir değerlendirmede bulunmamış, uygulama boyutunda kendisi de şiirle uğraştığı halde şöhret bulmuş bir örnek sunmamıştır.

Aruzla ilgili bütün bu itirazlarının karşısında ise Cevdet Paşa'nın divançesi durmaktadır. Baştan sona aruzu, bilhassa eski aruz zevkiyle uygulaması onun değerlendirmeleri hakkında daha geniş düşünmeyi gerektirir. Aruza muhalif yazıları milli edebiyat müdâfileri tarafından muarızlarına karşı bir silah olarak kullanılmış (Köprülü, 1999: 310) olsa da Cevdet Paşa tam bir aruz şairidir. Yaşadığı dönemin siyasî ve sosyal şartları çerçevesinde makul ve belki de zarurî olan bu tarz fikirleriyle Cevdet Paşa'nın daha sonraki tartışmalara malzeme yapılması Türk edebî geleneğini anlama yolundaki çabaların önünde engel teşkil etmektedir.

Türkçenin kendi birikimi çerçevesinde ortaya koyulan uygulamalara bakıldığında Mehmet Âkif gibi isimlerin zaten aruzu Cevdet Paşa'nın eleştirilerindeki pürüzleri gidererek kullandığı görülür. Bu noktada "aruz mu hece mi" tartışmalarının yersizliği ortaya çıkacaktır. İnsanı anlayan ve anlatan saf şiiri ortaya koyma gayretindeki şairlerin, kullandığı ölçüden ziyade doğrudan eserlerine bakmak daha sağlıklı olacaktır. Asırlar boyunca birbirinin

sınırlarına tecavüz etmeden bugüne kadar gelmiş ve Türkçe konuşanların muhayyilesinde birleşmiş olan aruz ve hece ile yazılan manzumeleri bir bütün olarak ele almak en doğru yaklaşımdır. Özellikle hece veznine taraftar olduğu halde aruzu da başarılı bir şekilde kullanan Faruk Nafiz gibi isimlerin bu ortak muhayyileden beslendiği açıkça görülecektir. Hece veznini savunduğu halde aruzu da terk edemeyen böyle isimlerin itirazlarını veya kabullerini dil ve edebiyat zemininde değil, sosyolojik, tarihî ve ideolojik bir çerçevede değerlendirmek mesele hakkında daha makul cevaplar ortaya koyacaktır.

Ahmet Cevdet Paşa gibi döneminin önemli bir devlet, siyaset ve kültür adamını ideolojik kutuplaşmanın bir tarafına hapsetmek oldukça eksik bir yaklaşımdır. Bunun yerine ortaya koyduklarını ve söylediklerini kendi döneminin şartlarını da göz önünde bulundurarak değerlendirmek gerekir. Bütün bunların neticesinde iki yazıda dile getirdiği aruz eleştirilerine rağmen ortaya koyduklarıyla tam bir aruz şairi olan Cevdet Paşa hakkında verilecek hükümlerde meseleyi gerekçeleriyle ortaya koymanın önemi bir kez daha anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

AHMED CEVDET PAŞA (1331). *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ*, Dersaâdet: Kanâat Matbaası.

AHMET HAŞİM (2007). *Piyale* (Hazırlayan: Dr. Sabahattin Çağın), İstanbul: Çağrı Yayınları.

ARIK, Şahmurat (2010). "Ahmed Cevdet Paşanın Kullandığı Mahlâslar ve Yayımlanmamış Bazı Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, s.s. 219-234.

AVCI, İsmail (2016). "Şair Osmanlı Padişahlarına Dair Bir Eser: Kelâmü'l-Mülûk Mülûkü'l-Kelâm, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:13, Sayı:35, s.s. 427-438.

BELENKUYU, Bekir (2022). "Aruz Vezninin Kullanıldığı Manzumelerde Mısraın Son Hecesi", *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, Cilt: 7, Sayı: 16, s.s. 61-71.

BEYATLI, Yahya Kemal (1970). "Gönül Kerestesiyle", *Eğil Dağlar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.s. 54-57.

GÜNGÖR, Bilgin ve Büyüker Güngör, Nilgün (2018). "Necip Asım'ın Millî Aruz Risalesi (İnceleme-Metin)", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* , Cilt: 4, Sayı:4, s.s. 953-974.

HALAÇOĞLU, Yusuf (1993). "Cevdet Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 7, s.s. 443-450, İstanbul.

KARABACAK, Esra (2012). "Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Bilgisi Kitapları Üzerine", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 7, Sayı: 2, s.s. 613-620.

KÖPRÜLÜ, Fuad (1999). Edebiyat Araştırmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

MANASTIRLI FÂ'İK (1314). *Türkçe Arûz*, Kostantiniyye: Âlem Matbaası.

ŞAFAK, Yakup (1999). "Mehmet Âkif ve Aruz", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, s.s. 225-236.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

TAŞ, Hakan (2008). "Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi (The Journal of Turkish Cultural Studies),* Sayı: 19, s.s. 143-156.

TULUM, Mertol (2014). *Tazarru'-nâme Yakarışlar Kitabı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım) Sinan Paşa (ö. 1486)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

UÇMAN, Abdullah (1995). "Encümen-i Dâniş", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s.s. 176-178, İstanbul.

YAHYA KEMAL (1921). "Gönül Kerestesiyle", *İleri*, Sayı: 1159, 20 Nisan 1921.

YILDIRAN, Meliha (1994). *Ahmed Cevdet Paşa Hayatı-Eserleri ve Dîvançe-i Cevdet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

YILDIRAN SARIKAYA, Meliha (2015). "Ahmet Cevdet Paşa ve Edebiyat", Doğudan Batıya Düşüncenin Serüveni, Cilt: 8, Editör: Bayram Ali Çetinkaya, İstanbul: İnsan Yayınları, s.s. 1127-1142.